

staatsbosbeheer

Lonkend Rivierenland

Visie van Staatsbosbeheer op de rivieren

Staatsbosbeheer- missie-doelstellingen

In de missie van Staatsbosbeheer staat het werken aan een duurzame leefomgeving voor mens, plant en dier centraal. Om een blijvende relatie tussen mens en natuur te stimuleren kiezen we voor natuur die meerdere functies vervult en waarvan de mens onderdeel is. Omdat Staatsbosbeheer als publieke organisatie er voor en namens de samenleving is, werken we actief samen met de Nederlandse burgers en de organisaties en instanties die hen vertegenwoordigen.

Doelstellingen:

- Het instandhouden, herstellen en ontwikkelen van natuur-, bos-, landschaps- en cultuurhistorische waarden in de gebieden van Staatsbosbeheer
- Het bevorderen van recreatie in zoveel mogelijk gebieden van Staatsbosbeheer
- Het leveren van een bijdrage aan de productie van milieuvriendelijke en vernieuwbare grondstoffen zoals hout

Lonkend Rivierenland

Visie van Staatsbosbeheer op de rivieren

Lonkend Rivierenland aan de IJssel

Lonkend Rivierenland in het kort

Staatsbosbeheer pleit voor een inrichting van een veilig riviersysteem dat gebaseerd is op de dynamiek van de rivier als natuurlijk systeem. Daarom kijken wij naar de lange termijn. Een rivierenlandschap richten we tenslotte niet in voor vandaag of morgen, maar voor de komende 100 jaar. En dat veiligheidssysteem moeten we nu al bedenken, want de druk op de ruimte is groot. In de toekomst vraagt de waterberging meer ruimte, maar we willen ook wonen, werken en recreëren in het gebied rond de rivieren en de delta. In een zorgvuldig systeem, combineren we ruimte voor water met de andere functies. Dat kan, maar dit vraagt om een omslag in het denken, waarbij het natuurlijke systeem van de rivier het uitgangspunt is: natuurlijke veiligheid. Nu kunnen we nog zelf bepalen waar het water de ruimte krijgt. En omdat we een aantrekkelijk en veilig rivierenlandschap ontwerpen voor de komende 100 jaar, doen we het graag in één keer goed.

De bovenloop van onze rivieren tot en met de delta is één natuurlijk systeem. Door oplossingen te bedenken die passen bij het systeem kan menselijk ingrijpen bij hoog water tot het minimum beperkt worden. Het bovenrivierengebied en het benedenrivierengebied vragen ieder om een eigen oplossing die onderling goed op elkaar zijn afgestemd. Oplossingen die aansluiten bij de specifieke kenmerken en karakteristieken van het systeem én ingebed zijn in landschap: Lonkend Rivierenland.

Staatsbosbeheer kan dit natuurlijk niet alleen. Wel beheren wij grote oppervlakten natuur in het rivierengebied en komt daar in de toekomst nog 25.000 hectare natuur bij. Natuur die, op basis van goede afspraken, inzetbaar is voor de veiligheid. Daarom denken we graag mee.

Lonkend Rivierenland, de visie van Staatsbosbeheer op het rivierengebied, heeft als hoofdpunten:

- natuurlijke veiligheid als basis
- natuur als robuust fundament
- kenmerkend landschap
- aantrekkelijke leefomgeving

Natuurlijke veiligheid

- natuurlijke veiligheid op basis van stromende berging
- veiligheid moet zelfwerkzaam zijn: retentiegebieden en noodoverloopgebieden, die door een menselijke handeling ingezet moeten worden, passen niet in ons veiligheidssysteem
- richt het rivierengebied in één keer goed in voor klimaatveranderingen op de lange termijn
- binnendijkse ruimte is daarvoor onontkoombaar
- de landen in het stroomgebied zijn gezamenlijk verantwoordelijk

Natuur als robuust fundament

- robuuste natuurgebieden vergroten de veiligheid, versterken de natuur en maken de omgeving aantrekkelijk
- er is ruimte nodig om bijzondere natuurwaarden en landschapsvormen te behouden
- cyclisch beheer in grote beheereenheden is een voorwaarde voor voldoende variatie
- de ruimte voor de rivier moet royaal bemeten zijn

Kenmerkend landschap

- de (cultuur)historie van het landschap is een inspiratiebron voor ingrepen in het rivierengebied
- rivierverruiming moet de verscheidenheid van de riviertakken benutten en versterken

Werken, wonen en ontspannen

- combineren van veiligheid en natuur bespaart ruimte en geld
- door rivierverruiming verdwijnt mogelijk werkgelegenheid (landbouw) maar ontstaat ook nieuw werk (recreatie)
- buitendijkse landbouw kan blijven waar uiterwaardverlaging niet nodig is
- nieuwe technieken moeten de scheepvaart aanpassen aan de rivier, in plaats van andersom
- mensen moeten op verschillende manieren kunnen genieten van riviernatuur

Hoogwater en bescherming gaan bij Slot Loevestein al eeuwen hand in hand

Inleiding

De bescherming tegen overstromingen staat hoog op de politieke agenda. In de komende 20 jaar zijn ingrijpende maatregelen nodig om de veiligheid te verbeteren. In dezelfde periode moet zo'n 25.000 hectare natuur in het rivierengebied ontstaan.

De inrichting en het beheer van de natuurgebieden is van invloed op de veiligheid, en andersom. Het is wenselijk dat rivierbeheer en natuurbeheer samen optrekken en elkaar versterken, alleen al om de schaarse ruimte efficiënt te gebruiken. Staatsbosbeheer beheert een groot deel van de natuurgebieden en vindt het daarom belangrijk om een visie te hebben op het rivierengebied, voor zowel natuur als veiligheid.

Staatsbosbeheer, een natuurlijke partner

Groot en deskundig

Voor veiligheid én natuur is het ongewenst om het beheer te versnipperen over veel verschillende beheerders. Grootschalig beheer vanuit een gemeenschappelijke basis geeft meer speelruimte voor beide functies. Staatsbosbeheer beheert vele duizenden hectares natuur in het rivierengebied en heeft door jarenlange ervaring ruime kennis opgebouwd over natuur- en begrazingsbeheer. Het rivierbeheer heeft deze kennis nodig.

Midden in de samenleving

Staatsbosbeheer is, net als de rivierbeheerder, uitvoerder van rijksbeleid en werkt daarmee voor alle Nederlanders. Als Zelfstandige Bestuursorganisatie (ZBO) is Staatsbosbeheer bovendien verbonden aan de rijksoverheid. Dit maakt Staatsbosbeheer een vertrouwde en betrouwbare partner voor andere overheden. Staatsbosbeheer is goed vertakt in de samenleving en heeft uitstekende lokale netwerken.

De Gelderse Poort bij Nijmegen

1. Langs de rivieren, dáár wil je wonen!

Stel je eens voor. In het land van Maas en Rijn kronkelen waterstromen langzaam maar gestaag richting zee. In de zomer zijn het smalle stromen, omzoomd met brede groene randen. Daar is het goed toeven. Wandelaars kunnen er eindeloos struinen door een parkachtig landschap van graslanden, struikgewas en moerasbos. Af en toe kruist een ree of een edelhert hun pad. Sportvissers staren ontspannen naar de dobber in een nevengeul. Op de dijk genieten fietsers van het weidse uitzicht. En kijk, daar vliegt een visarend! Er zijn volop mogelijkheden om de vrije tijd ontspannen door te brengen, en dat op een steenworp afstand van huis.

Want in het land tussen de waterstromen wordt gewoond en gewerkt. Nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen zijn met zorg ingepast in het landschap en niet te dicht langs de rivieren gebouwd: die moeten immers voldoende ruimte houden om het water veilig naar zee te brengen. Want in de winter veranderen de smalle stromen in brede watermassa's. Staande op de dijk of op een hoogwatervluchtplaats is dat een machtig gezicht. Door klimaatveranderingen lijkt er wel ieder jaar méér water te komen. Maar dat is geen probleem. De brede groene zomen zijn er juist voor om het water op te vangen en af te remmen. Dat geeft een veilig gevoel.

2. Kansrijk perspectief

Het lonkende rivierenland dat hiervoor is geschetst, is een kansrijk toekomstbeeld. Met natuurlijke veiligheid als de randvoorwaarde en natuur als robuust fundament kan het rivierengebied een karakteristieke omgeving blijven waar het goed wonen, werken en ontspannen is. Het is een kansrijk beeld, maar er is wel een omslag in het denken nodig: de dynamiek van de rivier moet het uitgangspunt worden voor de manier van handelen en het ruimtegebruik. Zo ontstaat een natuurlijke ordening in het landschap. Veiligheid, natuur en ontspanning vinden een plaats in uiterwaarden en binnendijkse waterbergingsgebieden. Wonen en werken concentreren zich in de overige gebieden, waar bij hoge afvoeren geen schade ontstaat.

2.1 Natuurlijke veiligheid als voorwaarde

Deskundigen verwachten dat het klimaat in de komende eeuw verandert: 's winters gaat het meer regenen en de rivieren krijgen meer water te verwerken. In het dichtbevolkte en welvarende Nederland is een goede en betrouwbare bescherming tegen overstromingen van groot belang. Er is een nieuw veiligheidssysteem nodig dat op een natuurlijke manier bescherming biedt en voor een lange tijd toereikend is. De landen in de stroomgebieden van Rijn en Maas moeten daar gezamenlijk aan werken.

Natuurlijke veiligheid

“Niet-afwentelen” staat centraal in een natuurlijk veiligheidssysteem. In plaats van afvoergolven zo snel mogelijk door te voeren naar benedenstrooms gelegen gebieden, worden zij juist afgevlakt en vertraagd. Stromende waterberging langs beken, kleine zijrivieren en de hoofdstroom houdt het water langer vast en vlakt de pieken af. Begroeiing zorgt ervoor dat het water in de ruimere bedding niet sneller gaat stromen. Cyclische verjonging houdt de begroeiing in balans en voorkomt opstuwing van waterstanden.

Het veiligheidssysteem moet betrouwbaar zijn, er hangt tenslotte veel van af. Maatregelen die op een natuurlijke manier werken hebben daarom de voorkeur, menselijke handelingen maken het veiligheidssysteem kwetsbaar. Retentiegebieden en noodoverloopgebieden met een inlaat-

De Oude Rijnstrangen

Tot halverwege de vorige eeuw stonden de Oude Rijnstrangen in verbinding met de Bovenrijn. Het landschap van de Oude Rijnstrangen is door het in- en uitstromende water gevormd: een reliëfrijke afwisseling van oude, deels verlandde, rivierlopen, strangen, open water, riet- en ruigtepercelen, natte, vochtige- en droge graslanden en wilgenbosjes. Het gebied is omgeven door dijken en de spaarzame bebouwing staat op terpen. Zo'n vijftig jaar geleden is het Rijnstrangen-gebied afgesloten van de rivier met een hoge dijk. Rivier- en natuurbeheerders onderzoeken of de in- en uitstroming van water weer terug kan komen en of het gebied een bijdrage kan leveren aan de veiligheid.

Buitenpolder Heerewaarden

In het centrum van het Strategisch Groenproject Fort Sint Andries ligt de Buitenpolder Heerewaarden. Eind vorige eeuw is de kleilaag over een groot oppervlak afgegraven tot op het onderliggende zand en verwerkt in de omringende Maasdijken. Het resultaat is een afwisseling van ondiepe waterpartijen met vochtige en natte pioniervegetaties op het zand. Waar de uiterwaarden niet zijn afgegraven, zijn mooie stroomdalgraslanden tot ontwikkeling gekomen. Hier en daar komen zachthoutoobossen op.

Het rivierengebied als één systeem, van de bovenloop tot het getijdegebied

werk zijn extra kwetsbaar omdat de menselijke handeling hier heel nauw komt: de inlaat moet precies op het juiste moment opgezet worden, niet te vroeg en niet te laat. Deze maatregelen passen daarom niet in ons veiligheidssysteem.

In één keer goed

De maatgevende afvoeren kunnen in de komende honderd jaar stijgen tot 18.000 m³/s in de Rijn en 4600 m³/s in de Maas. In dezelfde periode zal de zeespiegel met ongeveer 60 cm stijgen. Waterbeheerders moeten iedere vijf jaar toetsen of de dijken aan de wettelijke normen voldoen.

De voorbereiding en uitvoering van maatregelen neemt vervolgens enkele decennia in beslag. Omdat de klimaatveranderingen zich geleidelijk zullen voltrekken, zal het rivierengebied met deze werkwijze voortdurend op de schop moeten voor aanvullende maatregelen.

Beter is het om verder vooruit te kijken en het rivierengebied in één keer goed in te richten voor de lange termijn. Daar is ook ruimte voor nodig die nu binnendijs ligt. Globale ruimtereserveringen, zonder aanwijzing en inrichting, moeten echter vermeden worden: ze scheppen onduidelijkheid en onzekerheid en zetten het gebied op slot. Veiligheid moet nu kansen grijpen en meeliften met andere ingrepen, zoals in reconstructiegebieden en natuurontwikkelingsgebieden of bij aanleg van nieuwe infrastructuur. Natuurlijke laagten, zoals de Rijnstrangen, het Park Overbetuwe en oude stroomgeulen langs de Maas, bieden mogelijkheden voor meestromende waterberging. Extra getijdegeulen in de Biesbosch kunnen het water sneller naar de delta laten stromen. De nieuwe waterbergingsgebieden moeten omringd worden door dijken die goed in het landschap passen.

Verschillende maatregelen bieden natuurlijke veiligheid. Met een combinatie van deze maatregelen is het rivierengebied in één keer goed in te richten voor de lange termijn:

- aantakken van oude rivierarmen
- ontwikkelen van meestromende kommen
- uiterwaarden verlagen
- reliëfvolgend ontkleien
- terugleggen van dijken
- wegnemen van obstakels

Van bron tot monding

Nederland staat niet alleen in de aanpak van hoogwaterproblemen. De landen langs de Rijn en de Maas hebben de handen ineengeslagen en afgesproken om gezamenlijk de waterstanden te verlagen. De trits vasthouden-bergen-afvoeren geldt ook op het schaalniveau van het stroomgebied. Nederland moet er op aandringen dat bovenstroomse landen de situatie in Nederland niet slechter maken en alle mogelijkheden

benutten om water bovenstrooms vast te houden.

Nederland heeft daarnaast de verantwoordelijkheid om ook in eigen land een bijdrage te leveren. Ook Nederland moet water vast houden langs de Nederlandse beken en zijrivieren, voldoende ruimte voor de rivier maken en het rivierwater vervolgens veilig afvoeren naar zee.

2.2 Natuur als robuust fundament

Een groot deel van de Ecologische Hoofdstructuur ligt in het rivierengebied. In 2020 moet er zo'n 25.000 ha natuur langs de rivieren liggen. Een deel hiervan is al bestaande natuur. Maar een groot deel zal de komende jaren tot stand moeten komen.

Met een robuuste inrichting en grootschalig beheer kunnen natuurgebieden de veiligheid én de leefomgeving verbeteren. Voorwaarde is dat bijzondere natuurwaarden blijven behouden en dat er voldoende variatie in nieuwe natuurwaarden ontstaat.

Robuuste natuur

De begroeiing langs de rivieren kan tegen een stootje. Steeds wisselende waterstanden zorgen nu weer voor droogte en dan weer voor overstromingen. Runderen en paarden vertrappen en begrazen de begroeiing en houden het landschap voldoende open. Er zijn altijd plaatsen waar de begroeiing de kans krijgt om tijdelijk van grasland tot bos uit te groeien. Recreanten mogen struinen door graslanden en langs waterkanten. Enkele afgelegen gebieden zijn afgesloten voor publiek om ook kwetsbare riviernatuur een kans te geven. De ruimte voor de rivier moet royaal bemeten zijn. Dat is nodig om de veiligheid op een natuurlijke manier te laten functioneren en ook om robuuste natuur te ontwikkelen.

Grenzen aan vergraving

Er moet voldoende speelruimte zijn om bijzondere natuurwaarden en landschapsvormen te behouden. De karakteristieke kronkelwaarden langs de IJssel of de heggenslandschappen langs de Maas mogen bijvoorbeeld niet vergraven worden. Voor de veiligheid is het noodzakelijk om de overige uiterwaarden fors te verlagen. Natuur is daar, als één van de weinige functies, mee te combineren. Maar ook natuur kent grenzen: de uiterwaardverlaging moet niet verder gaan dan een "plas-dras"-situatie met maximaal 40% open water.

'Natuur bij de Stad' Nijmegen, een aantrekkelijke leefomgeving

Een nevengeul creëert ruimte voor het water

Gamerensche Waard

Om de karakteristieke dijkbebouwing van het dorp Gameren te sparen, was het noodzakelijk de dijk hier aan de rivierkant te versterken. Om voldoende ruimte voor de rivier te houden, is in de uiterwaard een grote, permanent meestromende nevengeul gegraven en twee kleinere nevengeulen die niet altijd water voeren. In deze drie nevengeulen wordt het uitschuren en bezinken van zand en klei op de voet gevolgd. Dit onderzoek levert informatie over de mogelijkheden en het beheer van nevengeulen in de toekomst.

Natuurlijk rivierenlandschap

Een natuurlijk rivierenlandschap is voortdurend in beweging. Twee processen zorgen daarvoor: de uitschuring en afzetting van zand en slib en begrazing en betreding door grote hoefdieren.

Het rivierwater schuurt op de ene plaats zand en slib weg en laat het op andere plaatsen weer bezinken. Hierdoor ontstaan afwisselend hoge en lage en zandige en kleiige gebieden langs de rivier. Als een rivier buiten zijn oevers treedt, remt het water snel af. Het zware zand zakt al snel naar de bodem. Direct langs het zomerbed ontstaan zo zandige en hooggelegen oeverwallen als een soort natuurlijke, lage dijken. De lichtere slibdeeltjes bezinken pas als het water bijna stilstaat. Op die manier ontstaan achter de oeverwallen de kleiige komgronden. Als het water in de rivier laag staat, stuift het zand op de oeverwal hier en daar op tot metershoge rivierduinen. De rivier kronkelt in de richting van de zee, dit wordt ook wel meanderen genoemd. De buitenbochten schuren in de loop van de tijd steeds verder uit, terwijl de binnenbochten juist verlanden. De kronkels worden hierdoor steeds groter. In de binnenbochten bouwt de rivier voortdurend een nieuwe oeverwal op zodat uiteindelijk een serie van oeverwallen ontstaat: een kronkelwaard.

Grote hoefdieren begrazen en vertrappen de begroeiing en zorgen voor een voortdurende afwisseling van grasland, struikgewas en bos. In de graslanden komen hier en daar doornstruiken op, zoals meidoorn en sleedoorn. De doornstruiken beschermen jonge bomen tegen de grazende hoefdieren. De bomen kunnen hier uitgroeien tot kleine bosschages met aaneengesloten bladerkronen. Hier geven de grazende hoefdieren jonge bomen geen kans en na verloop van tijd gaan de bomen dood en is er weer grasland. De cyclus kan opnieuw beginnen.

Richting zee zijn eb en vloed steeds sterker merkbaar in de rivier. De oevers overstromen tijdens vloed en vallen droog bij eb. Karakteristieke getijdenatuur heeft zich daar goed aan aangepast. Het getijdegebied is eerst nog zoet maar verandert richting zee geleidelijk in brak- en zoutwatergetijdenatuur. Door de afwisseling van hoog en laag, zand en klei, droog en nat, zoet en zout en open en dichte begroeiing, herbergt het natuurlijke rivierenlandschap veel soorten planten en dieren.

Cyclisch beheer op grote schaal

De begroeiing langs de rivier verandert voortdurend van patroon onder invloed van stroming, sediment en begrazing. Dat is kenmerkend voor riviernatuur. Toch kan de begroeiing niet helemaal ongecontroleerd zijn gang gaan. De begroeiing is weliswaar nodig om de afvoergolven af te remmen maar teveel struiken en bossen stuwen de waterstanden op. Alleen in grote beheerseenheden is het mogelijk om het begroeiingspatroon binnen de veiligheidsnormen in tijd en plaats te laten variëren. Door een cyclisch beheer toe te passen kan de begroeiing zich op de ene plaats verder ontwikkelen terwijl op een andere plaats de begroeiing weer tot een beginstadium wordt teruggebracht. Voor afzettingen van zand en slib geldt hetzelfde: met cyclisch beheer is het mogelijk om een nevengeul op de ene plaats te laten verlanden als tegelijkertijd op een andere plaats een nevengeul uitgediept wordt. Zo blijft over het geheel genomen voldoende doorstroming van water gewaarborgd. Met grootschalig beheer hebben veiligheid en natuur meer speelruimte dan met kleinschalig, versnipperd beheer.

Van bron tot monding

Niet alleen voor de veiligheid is samenwerking met andere Rijn- en Maasoeverstaten nodig, ook voor de natuur. Voor de terugkeer van kenmerkende riviersoorten is een samenhangend biotoopnetwerk van bron tot monding nodig. De riviernatuur in Nederland moet daarom goed verbonden zijn met de natuur in het bovenstroomse rivierengebied en het zoutwatergetijdgebied in de delta. Ook dwars op de rivier moeten verbindingen bestaan met andere natuurgebieden. Zo zouden edelherten uiteindelijk van de Oostvaardersplassen via de Veluwe en de Gelderse Poort natuurgebieden in Duitsland moeten kunnen bereiken. De Maas kan via het bekensysteem van de Geul in verbinding komen met Les Hautes Fagnes (Hoge Venen) in België.

2.3 Kenmerkend landschap

De geschiedenis van het rivierengebied is aan het landschap af te lezen. Overal zijn resten zichtbaar die de cultuurhistorie in beeld brengen. Iedere riviertak heeft zijn eigen verhaal, passend bij de kenmerken van de rivier. De cultuurgeschiedenis van het rivierenlandschap en de verschillen per riviertak vormen een inspiratiebron voor nieuwe ingrepen in het rivierenlandschap.

Cultuurhistorie

Resten van verdedigingslinies, terpen, oude dijken van vroegere inpolderingen, lintbebouwing en karakteristieke rivierdorpen vertellen hoe vroegere bewoners van het rivierengebied omgingen met de lusten en de lasten van de rivier. Zes van de meest waardevolle landschappen, de zogenaamde Belvederegebieden, liggen in het rivierengebied: de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Polder Mastenbroek/Kampereiland, Ooijpolder/Millingerwaard, Land van Maas en Waal, Tieler- en Culemborgerwaard, Bommelerwaard en Zuid-Hollandse Waarden. Rivierverruiming en riviernatuur moeten de kwaliteiten van deze landschappen versterken en benutten.

Van traject tot traject verschillend

De kenmerken van IJssel, Nederrijn-Lek, Waal, Maas en Benedenrivierengebied verschillen onderling sterk en ook de bijpassende natuur en het landschap variëren daarom van traject tot traject.

Veiligheidsmaatregelen kunnen gebruik maken van de verschillen en de verscheidenheid versterken met maatwerk per riviertak:

- IJssel: De IJssel kent een rijke cultuurhistorie met landgoederen aan de rivier en biedt tegelijkertijd perspectieven voor het creëren van een natuurlijk rivierdal. Door ooibossen kan het natuurlijk ecosysteem van de rivier aansluiten op de bossen van de Veluwe. Ten noorden van

Renkumse Beekdal

Het is al lange tijd een wens van natuurbeheerders om de Veluwe te verbinden met de rivieren. Vooral het edelhert profiteert daarvan: dit hert komt voor op de Veluwe maar vindt zijn voedsel van nature in de rijke uiterwaarden. Er zijn nog maar weinig plaatsen waar dergelijke verbindingen gemaakt kunnen worden. De meest kansrijke ligt aan de zuidkant van de Veluwe: het industrieterrein Beukenlaan in Renkum (12 hectare groot). De noodzakelijke sanering van dit terrein is zo kostbaar dat het goedkoper is om de bedrijven te verplaatsen. In 2008 moet het Renkumse Beekdal vrij zijn van bedrijven. Het wordt ingericht als natuurgebied en door Staatsbosbeheer beheerd. Provincie en gemeente gaan zich inspannen om vervangende werkgelegenheid te ontwikkelen op het gebied van recreatie.

Een oude steenfabriek langs de rivier

Een toekomstbeeld voor de Groene Linge

De groene Lingewaarden zijn ruim en rustig. Het is nauwelijks voor te stellen dat deze rivier “nieuw” is, zo vanzelfsprekend kronkelt de Linge weer van Doornenburg naar Heteren. Rietstroken, drassige weides, geurige grasruigtes, bloeiende struiken en karakteristieke boomgroepen worden in toom gehouden door paarden en runderen. De Ruige Linge Route is een vermaarde lange-afstandsroute voor wandelaars en kanoërs! Ook omwonenden hadden niet veel tijd nodig om te wennen aan dit pastorale landschap. Vanuit hun woningen op de nieuwe dijken genieten ze er dagelijks van. Deze Groene Linge is naadloos opgenomen in het Park Overbetuwe, ook wel de ‘Biesbosch van het Oosten’ genoemd, het nieuwe grote natuurgebied tussen Arnhem en Nijmegen.

Deventer welt kwelwater uit de Veluwe op in de uiterwaarden. Daar kunnen grote moeras- en ondiepwatergebieden ontstaan die via de IJsseldelta en de Randmeren verbonden zijn met de plassen van Noordwest-Overijssel. Het rivierdal biedt zo de mogelijkheid om 1000 m³/s méér water door de IJssel te laten stromen.

- **Nederrijn-Lek:** Kleinschalige buitendijkse natuur heeft hier het meeste perspectief. Grasland en ruigte worden afgewisseld met moeras en ondiep water. Er zijn volop kansen voor verbindingen met de Utrechtse Heuvelrug, maar daar moeten veel (spoor)wegen voor overgestoken worden.
- **Waal:** In de brede uiterwaarden van de Waal heeft vooral hoogdynamische natuur een kans. Langs groene rivieren in komgebieden kan ook minder dynamische natuur tot ontwikkeling komen, zoals moerassen, ondiep water en bossen. De Linge biedt hier kansen voor.
- **Maas:** De grindoevers van de Grensmaas bieden mogelijkheden voor grootschalige rivierverruiming en natuurontwikkeling. Op de hoge oevers langs de Zandmaas kunnen hardhoutooibossen tot ontwikkeling komen. Het vasthouden van water langs de tientallen beken is goed te combineren met het versterken van de ecologische relatie tussen de beken en de Maas.
- **Benedenrivierengebied:** Hier ontmoet de rivier de zee. Met een aangepast beheer van de Haringvlietsluizen kan het getij op termijn weer vrij spel krijgen tot voorbij de Biesbosch. Langs nieuwe getijdegeulen in de Biesbosch kan de kenmerkende zoetwatergetijde-natuur zich uitbreiden. Overgangen naar brakke- en zoutwatergetijdenatuur krijgen een kans door de compartimenten in de delta weer met elkaar te verbinden. Hardnekkige problemen met de waterkwaliteit, zoals blauwalgenplagen in het Volkerak-Zoommeer, zijn daarmee op te lossen. Voorwaarde is een permanente zoetwaterstroom vanuit de rivieren naar de delta, ook bij lage afvoeren. De waterverdeling over de Rijntakken moet daarop afgestemd worden.

Met de invulling van traject tot traject blijven de karakteristieke eigenschappen van het rivierengebied behouden terwijl de natuurlijke verschillen tussen de riviertrajecten een accent krijgen. Het resultaat is een landschap dat de veiligheid vergroot, de natuur versterkt en de omgeving aantrekkelijker maakt.

2.4 Werken, wonen en ontspannen

Ook in de toekomst moet het rivierengebied aantrekkelijk blijven om te werken, te wonen en te ontspannen. Veiligheid en natuur dragen daar aan bij waar het kan en stellen grenzen waar het moet.

Werken

Om aantrekkelijk te blijven voor ondernemers moet het rivierengebied voldoende ruimte houden voor bedrijvigheid. De ruimte voor de rivier moet daarom efficiënt gebruikt wordt. Daar waar verschillende vormen van ruimtegebruik kunnen samengaan, móet dat ook gebeuren. Door ruimteclaims van veiligheid en natuur te combineren is het mogelijk om ruimte en geld te besparen. Bedrijvigheid kan zich ontwikkelen waar de rivier nu en in de toekomst geen ruimte nodig heeft. De rivierverruiming zelf levert ook werk op en kan de regionale economie een impuls geven. Het voorbeeld van de Millingerwaard leert dat de nieuwe natuurgebieden een bescheiden bijdrage aan de regionale economie kunnen leveren.

Maar rivierverruiming zal ook ten koste gaan van werkgelegenheid. Zo zal buitendijkse landbouw door uiterwaardverlaging op een aantal plaatsen niet meer mogelijk zijn. De landbouw kan alleen blijven bestaan op plaatsen die niet regelmatig onder water komen te staan.

Innovaties in de scheepvaart moeten erop gericht zijn om scheepvaart mogelijk te houden zonder dat de rivieren in een keurslijf terecht komen. Nieuwe technieken moeten leiden tot een vorm van scheepvaart die past bij de rivier in plaats van andersom: techniek is flexibeler dan water!

Wonen

Waar gewerkt wordt, moet ook gewoond worden. Alleen al in het KAN-gebied zijn 25.000 nieuwe huizen nodig in de periode tot 2015. Om duurzaam veilig te blijven, kunnen woningen alleen op plaatsen staan waar de rivier nu en in de toekomst geen ruimte nodig heeft. Waar mogelijk maken maatregelen voor veiligheid en natuur bestaande en nieuwe woon- en werkomgevingen aantrekkelijker. Parkachtige natuurgebieden langs de randen van woonwijken en nieuwe waterfronten langs “groene rivieren” zijn daar voorbeelden van. Zo zullen de inwoners van Venlo binnenkort uitkijken op het fraaie natuurgebied Raaijweiden aan de andere kant van de Maas, dat ook zorgt voor verlaging van de waterstanden.

Ontspannen

Met de ontwikkeling van riviernatuur ontstaan veel recreatiemogelijkheden in de buurt van de steden. Mensen moeten er op verschillende manieren van kunnen genieten: wandelen, spelen, fietsen, hardlopen, kanoën of vissen. In de buurt van de woonwijken moet de natuur robuust en goed toegankelijk zijn. De omwonenden moeten er makkelijk in en uit kunnen lopen om de hond uit te laten, een luchtje te scheppen of te sporten. Juist in het rivierengebied is daar behoefte aan.

Natuurlijke winst

Natuurontwikkeling kan de lokale bedrijvigheid een impuls geven. Nieuwe toegankelijke natuurgebieden trekken veel bezoekers naar het rivierengebied. De Gelderse Poort, met als paradepaardje de Millingerwaard, is daar een voorbeeld van. Sinds de start van de natuurontwikkeling in 1990 is de omzet van de plaatselijke horeca en het toerisme flink gegroeid. Omzetstijgingen van 10 tot 30% per jaar zijn geen uitzonderingen. Nieuwe excursiebuureau's zijn ingesprongen op de vraag en vaarverbindingen zijn in ere hersteld om het gebied beter bereikbaar te maken. En zo ontstaan nieuwe arbeidsplaatsen.

Stedelijke knooppunten

Speeluiteraard Bakenhof

Rijkswaterstaat heeft in 2001 een dijk in Arnhem verlegd om de waterstanden in de rivier te verlagen. De uiterwaard is hierdoor een stuk groter geworden. Dat komt goed uit, want de wijk Malburgen in Arnhem-Zuid heeft behoefte aan een groen uitloopgebied en speelmogelijkheden voor kinderen. Staatsbosbeheer ontwikkelt samen met de gemeente Arnhem en de kinderen uit de wijk Malburgen een speeluiteraard: het wordt een uitnodigend natuurgebied waar kinderen spelenderwijs met riviernatuur kennis kunnen maken en Malburgers elkaar kunnen ontmoeten. Tegelijkertijd vormt de uiterwaard een schakel in een reeks natuurgebieden langs de Rijn.

Kampen

Bij diverse steden aan de rivier is sprake van een ‘flessenhals’: het rivierwater perst zich door een vernauwing. Een nieuwe kans doet zich voor bij Kampen, waar de IJssel in het IJsselmeer uitmondt. In de toekomst kan hier een nieuwe delta worden gevormd die aansluit op de zogenoemde ‘voordelta’ in het Ketelmeer. Hiervoor zal aan de westzijde van Kampen een ‘by-pass’ worden ontwikkeld die uitmondt in de randmeren. Kampen en haar omgeving krijgen zo niet alleen een veilige, maar ook een mooie omgeving.

Nationaal park de Biesbosch

Gelegen tussen drukke steden in Brabant en de Randstad vormt de Biesbosch een oase van rust. Nu is het gebied alleen met een boot bereikbaar. Je kunt er roeien, zeilen of kanoën tussen bevers en grienden. Natuurontwikkelingsprojecten kunnen de Biesbosch nog groter maken en de rivier meer ruimte geven. Dat geeft de mogelijkheid om meer mensen te laten genieten van dit karakteristieke landschap, ook wandelaars en fietsers. De Biesbosch kan het paradepaardje worden voor de combinatie van natuur en rivierverruiming. Dat past bij de status van een Nationaal Park.

Op grotere afstand van de woonwijken is het rustiger en biedt de natuur kansen voor natuurliefhebbers, vogelaars en vissers. Nieuwe jachthavens geven toervaarders de kans om het gebied vanaf de rivier zelf te verkennen.

Tenslotte

De komende tijd zal Staatsbosbeheer samen met haar partners verder werken aan het invullen van een passend maatregelenpakket bij deze visie. Als u meer informatie wilt over deze visie, of met ons van gedachten wilt wisselen, kunt u contact opnemen met Marja van Schie, m.schie@sbb.agro.nl.

Colofon

Productiecoördinatie:

Staatsbosbeheer Traffic & Productie

Fotografie:

Martin van Lokven - www.martinvanlokven.com

Fokko Erhart - Wildernisfoto.nl

Karel Tomei - Flying Camera

Paul van Gaalen - Panthera Photo

Hans van den Bos - Staatsbosbeheer

Jacques van der Neut - Staatsbosbeheer

Adrie Hottinga - Staatsbosbeheer

Lithografie:

Van Zijl Prepress, Utrecht

Drukwerk:

Drukkerij Trepico, Hooglanderveen

Staatsbosbeheer pleit voor een inrichting van een veilig riviersysteem dat gebaseerd is op de dynamiek van de rivier als natuurlijk systeem. Daarom kijken wij naar de lange termijn. Een rivierenlandschap richten we tenslotte niet in voor vandaag of morgen, maar voor de komende 100 jaar. En dat veiligheidssysteem moeten we nu al bedenken, want de druk op de ruimte is groot. In de toekomst vraagt de waterberging meer ruimte, maar we willen ook wonen, werken en recreëren in het gebied rond de rivieren en de delta. In een zorgvuldig systeem, combineren we ruimte voor water met de andere functies. Dat kan, maar dit vraagt om een omslag in het denken, waarbij het natuurlijke systeem van de rivier het uitgangspunt is: natuurlijke veiligheid. Nu kunnen we nog zelf bepalen waar het water de ruimte krijgt. En omdat we een aantrekkelijk en veilig rivierenlandschap ontwerpen voor de komende 100 jaar, doen we het graag in één keer goed.